

דף שבו ע י

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מספר 390

פרשות תזריע ומצורע, תשס"א

פרשת הנגעים - קדושת הדיבור ושמירת הלשון

בפרשות תזריע ומצורע, העוסקות בדיני טומאה וטהרה, מופיע עניין נגע הצרעת למיניו ולסוגיו בשני הפרקים יג-יד, באריכות רבה (115 פסוקים).
נשאלות השאלות:

1. מה מיוחד בנגע זה שהתורה הרבתה לדבר עליו?
2. כיצד יכולה לפגוע מחלה כגון צרעת - בעצמים דוממים, בבגד או בבית? וכן איזו מחלה היא זו, הנקראת ונקבעת כמחלה רק עפ"י מוצא פיו של הכהן?
על שתי שאלות אלו עונה הרמב"ם (הלכות טומאת צרעת טז, י): "וזה השינוי האמור (בגוף), בבגדים ובבתים שקראתו תורה צרעת ... אינו ממנהגו של עולם אלא אות ופלא היה בישראל כדי להזהירן מלשון הרע".
לדעתו, התורה הרבתה לדבר על נגע זה בגלל היותו נגע מיוחד במינו. הוא אינו מחלה טבעית (כמו שהריפוי ממנו אינו על דרך הטבע), אלא הוא מחלה הבאה בדרך נס כעונש על חטא לשון הרע.
ידוע לנו שמנהיגים מסוימים לקו בנגע זה על שדברו סרה באחרים או רם לבכם מאחרים. מנהיגים אלו הם משה, מרים ועוזיהו. זאת עפ"י המקורות הבאים:
צרעתו של משה (שמ' ד א-1):
ויען משה ויאמר: והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי כי יאמרו לא נראה אליך ה'. ... ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך ויבא ידו בחיקו ויוצאה והנה ידו מצורעת כשלג.
צרעתה של מרים (במ' יב א-י):
ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האישה הכושית אשר לקח כי אישה כשית לקח... והענן סר מעל האוהל והנה מרים מצורעת כשלג ויפן אהרן אל מרים והנה מצרעת.
צרעתו של עוזיהו מלך יהודה (דבה"ב כו טז-כא):

וכחזקתו גבה לכו עד להשחית וימעל בה' א-להיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטורת ... ויזעף עוזיהו ובידו מקטרת להקטיר ובזעפו עם הכוהנים והצרעת זרחה במצחו לפני הכוהנים בבית ה' מעל למזבח הקטורת. ויפן אליו עזריהו כהן הראש וכל הכוהנים והנה הוא מצורע במצחו ויבהלוהו משם וגם הוא נדחף לצאת כי נגעו ה'. ויהי עוזיהו המלך מצורע עד יום מותו וישב בית החופשית מצורע כי נגזר מבית ה' ויותר בנו על בית המלך שופט את עם הארץ.

ובכן: צרעתו של משה, היא על שהוציא לעז על ישראל, לכן: "והנה ידו מצורעת כשלג".
וצרעתה של מרים - על שדברה באחיה, לכן: "והנה מרים מצורעת כשלג". צרעת עוזיה מלך

יהודה - על שגבה לבו ודרש לעשות את עבודת הכוהנים, דהיינו: דרש לעצמו גם את כתר הכהונה ולא הסתפק בכתר המלכות, לכן: "והצרעת זרחה במצחו".
דוגמאות אלה מתייחסות לצרעת הגוף. אך, כאמור, התורה מתייחסת גם לצרעת הבית וצרעת הבגד. "מחלות" מיוחדות אלו מופיעות רק בא"י ולא בנכר, ורק לאחר כיבוש והתנחלות. וכך אומר הרמב"ן (שם יג מז):

כי היא מכת הי"ת בבית ההוא והנה איננו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה', כמו שאמר (שם): 'כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזתה', ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע, אבל מפני שלא יבא הענין ההוא אלא בארץ הנבחרת אשר ה' הנכבד שוכן בתוכה. ובתורת כהנים (מצורע פרשה ה ג) דרשו עוד: שאין הבית מטמא אלא אחר כבוש וחילוק, ושיהא כל אחד ואחד מכיר את שלו. והטעם, כי אז נתישבה דעתם עליהם לדעת את ה' ותשרה שכינה בתוכם. וכן אני (הרמב"ן) חושב בנגעי הבגדים שלא ינהגו אלא בארץ, ולא הוצרך למעט מהן חוצה לארץ כי לא יארעו שם לעולם.

מחלת הצרעת מופיעה בצורה מדורגת, מן המעגל החיצוני של האדם עד המעגל הפנימי ביותר שהוא גוף האדם עצמו, וכך אומר הרמב"ם:

1. "המספר בלשון הרע (תחילה) משתנות קירות ביתו. אם חזר בו - יטהר הבית.
2. "אם עמד ברשעו עד (גם לאחר) שהותן הבית, משתנין [אח"כ] כלי העור שבביתו שהוא יושב ושוכב עליהן. אם חזר בו - יטהרו, ואם עמד ברשעו עד (גם לאחר) שישרפו, משתנין הבגדים שעליו. אם חזר בו - יטהרו.

3. "ואם עמד ברשעו עד שישרפו, (לבסוף) משתנה עורו ויצטרע ויהיה מובדל ומפורסם לבדו עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהוא הליצנות ולשון הרע".¹

ראוי שנשים לב לעובדה חשובה, שבכל מקרה של צרעת נותנת התורה מדי פעם ארכה של שבעה ימים, וזאת כדי לתת אפשרות לאדם לתקן את דרכיו לפני הקביעה הבאה של הכוהן אם הדבר הנגוע הוא טהור או טמא.

נביא את המקורות לפי הסדר שקובע הרמב"ם: מהרחוק אל הקרוב - אל המרכז, שהוא גוף האדם, ולא לפי סדרם בפרשות (הסדר בתורה הוא לפי התוצאה הסופית, תחילה תוארה הפגיעה בגוף, שהוא העיקר ואח"כ תוארו הפגיעות בבגד ובבית - מן המרכז והחוצה):

צרעת הבית (יד לד-מ):

כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נתן לכם לאחזה ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם. ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית. ... ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית והסגיר את הבית שבעת ימים: ושב הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה הנגע בקירת הבית. וציוה הכהן וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע והשליכו אתהן אל מחוץ לעיר אל מקום טמא.

צרעת הבגד (יג מז-נד):

והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים... וקראה את הכהן. וראה הכהן את הנגע והסגיר את הנגע שבעת ימים. וראה את הנגע ביום השביעי כי פשה הנגע בבגד או בשתי או בערב או בעור לכול אשר ייעשה העור למלאכה צרעת ממארת הנגע טמא הוא... ואם יראה הכהן והנה לא פשה הנגע בבגד או בשתי או בערב או בכל כלי עור. וצוה הכהן וכיבסו את אשר בו הנגע והסגירו שבעת ימים שנית.

נגע הצרעת באדם (יג ג-ח):

וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ושער בנגע הפך לבן... נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אתו. ואם בהרת לבנה הוא בעור בשרו... והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים.

¹ במאמר מוסגר נציין, שלצרעת הבית הייתה גם תכלית חיובית: כל זמן שישראל עדיין לא כבשו את הארץ ולא התנחלו בה הרי שהיא באה לטובת עם ישראל, כלומר היא באה לא כעונש אלא כהטבה. וכך אומר רש"י (ויק' יד לד): "ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם - בשורה היא להם, שהנגעים באים עליהם: לפי שהטמינו האמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר וע"י הנגע נותן הבית ומוצאן".

וראהו הכהן ביום השביעי והנה הנגע עמד בעיניו לא פשה הנגע בעור, והסגירו הכהן שבעת ימים שנית.

וראה הכהן אתו ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור, וטהרו הכהן מספחת הוא וכבס בגדיו וטהר. ואם פשה תפשה המספחת בעור אחרי הראתו אל הכהן לטהרתו, ... וטמאו הכהן צרעת הוא.

כאמור, לפי שיטתו של הרמב"ם ושל מפרשים אחרים, הצרעת באה כעונש על דרך האזהרה; תחילה בבית, אח"כ בבגד, ואח"כ בגוף. הדרגה זו היא למעשה דרכו של הקב"ה כשהוא נפרע מברואיו. וכך גם אומר מדרש רבה (רות פרשה ב פסקה י):

לעולם אין בעל הרחמים פורע מן הנפשות תחילה. וממי אתה למד? מאיוב, שנאמר (איוב א יד-ט): 'ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חרשות והאתנות רעות על ידיהם, ותפל שבא ותקחם ... ואמלטה רק אני לבדי להגיד לך. ... עוד זה מדבר וזה בא ויאמר כשדים שמו שלשה ראשים, ... ואמלטה רק אני לבדי להגיד לך.

עד זה מדבר וזה בא ויאמר בניך ובנותיך אכלים ושתיים יין בבית אחיהם הבכור. והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית ויפל על הנערים וימותו, ואמלטה רק אני לבדי להגיד לך.

אף במצרים כך היה: עשר המכות באו באופן מדורג (מן המעגל החיצוני ביותר של האדם – היאור, ועד למרכז – האדם עצמו בגופו ואחר כך בנפשו) מן הרכוש עד לגוף ועד לנפש: "וה' הכה כל בכור בארץ מצרים" (שמ' יב כט).

על פי המדרש, אף בנגעים (בנגעי הצרעת) כן: בתחילה הן באין על ביתו. אם חזר בו – מוטב. ואם לאו – הרי האבנים טעונין חליצה שנא' (ויקרא יד) וצוה הכהן וחלצו את האבנים. אם חזר בו – מוטב. ואם לאו – טעונין נתיצה. חזר בו – מוטב, ואם לאו – באים על הבגדים וטעונין כיבוס. חזר בו – מוטב, ואם לאו – טעונין קריעה. אם חזר בו – מוטב, ואם לאו – טעונין שריפה, שנאמר: ושרף את הבגד. אח"כ הן באין על גופו. אם חזר בו – מוטב, ואם לאו – יוצא ובא. אם חזר בו – מוטב, ואם לאו – בדד ישב מחוץ למחנה מושבו.

אף במחלון וכליון כך היה: בתחלה מתו סוסיהם, חמוריהם וגמליהם ואח"כ "וימת אלימלך" ואחר כך "וימתו גם שניהם מחלון וכליון ותשאר האשה".

התלמוד הבבלי (ערכין טז ע"א) מונה שבע סיבות למכת הצרעת:

א"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: על שבעה דברים נגעים באין: על לשון הרע, ועל שפיכות דמים, ועל שבועת שוא, ועל גילוי עריות, ועל גסות הרוח, ועל הגזל, ועל צרות העין.

בהמשך מביא התלמוד הוכחות לכל עבירה, מן המקרא.

ראינו א"כ, שנגע הצרעת אינו מחלה טבעית אלא הוא תוצאה של התנהגותו הדתית/מוסרית והחברתית של האדם. חז"ל הדגישו במיוחד את שתי העבירות: לשון הרע וגאוה, ועל כך הזהירה התורה מאד – במפורש, ברמז וגם ע"י סמיכות פסוקים, כגון: "השמר בנגע הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים" (דב' כד ח), וסמוך לו: "זכור את אשר עשה ה' א-להיך למרים". על כך אומר הספרי (דברים כי תצא פסקא סה): "והרי דברים ק"ו: ומה מרים שלא דברה אלא שלא בפניו של משה ולהנאתו של משה ולשבחו של מקום ולבנינו של עולם כך נענשה, כל המדבר בגנותו של חבריו ברבים על אחת כמה וכמה".

נסיים בדברי שלמה המלך ע"ה (מש' כא כג): "שמר פיו ולשונו, שמר מצרות נפשו".

יחיאל עמרמי
גבעת שמואל